

**Η ΕΚΚΛΗΣΙΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΣΠΟΡΑΣ:
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΚΧΩΡΗΣΕΩΣ (1908) ΚΑΙ ΑΡΣΕΩΣ
(1922) ΤΗΣ ΚΑΝΟΝΙΚΗΣ ΕΠΟΠΤΕΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΟΦΩΝΗΣ
ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΔΙΑΣΠΟΡΑΣ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΑΠΟ ΤΟ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟ**

Γεώργιος Νεκτάριος Λόης

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεολογική Σχολή*

***Περίληψη:** Το ζήτημα της κανονικής εξάρτησης της Ορθόδοξης Διασποράς αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα εσωτερικά προβλήματα της Ορθοδοξίας. Η επικρατούσα κατάσταση κατά κανόνα σέ ετερόδοξα ή ετερόθρησκα περιβάλλοντα (Αμερική, Ευρώπη, Ασία, Αφρική κ.α.) αποτελεί σαφή έκπτωση από τις θεμελιώδεις εκκλησιολογικές και κανονικές αρχές. Βεβαίως Διασπορά δεν νοείται μόνο στην περίπτωση ύπαρξης Ορθοδόξων μεταναστών σε μη Ορθόδοξες χώρες αλλά και η ιεραποστολική παρουσία της σε αυτές τις χώρες. Η κάθε Ορθόδοξη, με εθνικόν προσανατολισμό, κοινότητα συσπειρώνεται γύρω από τον δικό της Επίσκοπο, με αποτέλεσμα την προβολή των εθνικών χαρακτηριστικών, σκοπών και στόχων. Αποτέλεσμα η έλλειψη αισθητής κοινωνίας μεταξύ των Ορθοδόξων πιστών διαφορετικών εθνοτήτων και τελικά την διάσπαση της ενότητας της ίδιας της Εκκλησίας. Προφανώς πρόκειται για αντικανονική πράξη όπως αντικανονική και η ύπαρξη περισσότερων του ενός Ορθοδόξου Επισκόπου στην ίδια πόλη ή γεωγραφική περιοχή.*

***Λέξεις Κλειδιά:** Τόμος 1908, Πράξη 1922, Διασπορά, Οικουμενικό Πατριαρχείο, Μελέτιος Μεταξάκης.*

Οι αρχές του Χριστιανισμού καταδεικνύουν ότι η οργάνωση της Εκκλησίας πραγματοποιήθηκε εξ αρχής με βάση δύο θεμελιώδεις εκκλησιολογικές αρχές: α) τη θεολογία του επισκοπικού λειτουργήματος, την οποία διетύπωσε πληρέστερα ο άγιος Ιγνάτιος ο Θεοφόρος (50-113 μ.χ.) με αφορμή διάφορες αμφισβητήσεις της εποχής του και έκτοτε αποτελεί αδιαμφισβήτητη Παράδοση της Εκκλησίας και β) το συνοδικό σύστημα διοικήσεως της Εκκλησίας.¹ Στις δύο αυτές βασικές αρχές στηρίζεται τόσο η διαμόρφωση του εκκλησιαστικού πολιτεύματος, όσο και η ανάπτυξη του Κανονικού Δικαίου της Εκκλησίας. Ο Επίσκοπος προΐσταται της Θείας Ευχαρι-

*Iois.georgios@ac.eap.gr

¹ Πρότυπο λειτουργίας του συνοδικού θεσμού αποτελεί η Αποστολική Σύνοδος των Ιεροσολύμων (Πράξ. 15, 6-29) και ακολούθως η Α' Οικουμενική Σύνοδος της Νικαίας (325).

στίας, επειδή ακριβώς ίσταται "εις τύπον" και "τόπον" Χριστού² και είναι ένας καί μοναδικός σέ κάθε γεωγραφική περιφέρεια, η οποία είναι πλήρης και ολοκληρωμένη, καθολική, Εκκλησία.³ Η ανωτέρω αναγωγή σημαίνει ότι όλοι οι Επίσκοποι είναι ίσοι μεταξύ τους, ως κεφαλή "καθολικών" με την ανωτέρω έννοια Εκκλησιών.

Ο τρόπος επικοινωνίας των τοπικών Εκκλησιών για την αντιμετώπιση των εκάστοτε ανακυπτόντων προβλημάτων κατέστησε απαραίτητη τη σύγκληση Συνόδων. Οι Επίσκοποι εκπροσωπώντας "την υπ' αυτούς τοπική Εκκλησία"⁴ και ουδόλως τον εαυτόν τους συνέρχονται σέ Συνόδους, με σκοπό να επιβεβαιώσουν την ομοφωνία τους σε διάφορα εκκλησιαστικά ζητήματα που προκύπτουν. Αν, παρά ταύτα, ορισμένοι "δι' οικείαν φιλονικείαν" διαφωνούν, τότε πρέπει να επικρατεί ή τῶν πλειόνων φήφος.⁵ Συνεπώς η ενότητα της Εκκλησίας δεν είναι ένας δεδομένος θεσμός. Η συνοδικότητα είναι αυτή που προβάλλει ως γεγονός κοινωνίας, ενότητας και έκφραση του εκκλησιαστικού ήθους.⁶

Πολύ νωρίς όμως άρχισε να γίνεται αισθητή η υπεροχή ορισμένων Εκκλησιών καί να εμφανίζονται τα λεγόμενα πρεσβεία τιμῆς των θρόνων, είτε μεγάλων πόλεων - πρωτευουσών ευρύτερων περιοχών, είτε Εκκλησιών συνδεομένων με τη σχέση μητρός - θυγατρὸς Εκκλησίας στο πλαίσιο της ιεραποστολής, είτε λόγω της αυτονόητης ανάγκης να προεδρεύει ένα συγκεκριμένο πρόσωπο στις Συνόδους των Επισκόπων. Έτσι, η Α) Οικουμενική Σύνοδος (325) περιέβαλε αυτά τα πρεσβεία με κανονικό κύρος, εισάγοντας το Μητροπολιτικό σύστημα διοικήσεως της Εκκλησίας.⁷ Όμως και το σύστημα αυτό υπέστη εξέλιξη. Η ίδια η Σύνοδος αναφέρεται ονομαστικά στα εξαιρετικά (έθιμικά⁸) πρεσβεία του Επισκόπου Ρώμης, προβάλλοντάς τα ως παράδειγμα οργάνωσης των υπό τους Επισκόπους Αλεξανδρείας, Αντιοχείας καί Αιλίας (Ιεροσολύμων) Εκκλησιών.⁹

Κατά την Β) Οικουμενική Σύνοδο (381) υπάρχει πλέον η Κωνσταντινούπολη ως νέα Αρχή - πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας και το συνεχώς αυξανόμενο κύρος του Επισκόπου της κατοχυρώθηκε από τὸν "γ' κανόνα της Συνόδου", ο οποίος τοποθετεί τον Επίσκοπο Κωνσταντινουπόλεως στην δεύτερη θέση ως προς τα πρεσβεία τιμῆς, αμέσως μετά τὸν Ρώμης.¹⁰ Όπως ήταν αναπόφευκτο, το κύρος του θρόνου συνέχισε

² Ἰγνάτιος Ἀντιοχείας, "Μαγνησιεύσιν", σ ΒΕΠΕΣ (Αθήναις: ΦΕΚ, 1997), τ. 2, 269.

³ Ἰωάννη Ζηζιούλα, *Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Θεῷ Εὐχαριστία καὶ τῷ Ἐπισκόπῳ κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας* (Αθήναις: Γρηγόρης, 1990), 88.

⁴ Τοῦτο διότι ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἐγκεκραμένη τῷ Ἐπισκόπῳ. Βλέπω: Ἀντιοχείας, "Μαγνησιεύσιν", 265.

⁵ Στ' κανόνας Α' Οἰκ. Συνόδου: Ἀγαπίου Ἱερομονάχου καὶ Νικοδήμου Μοναχοῦ, *Πηδάλιον τῆς νοητῆς νηὸς τῆς Μῆδς Ἀγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας* (Αθήναι: Ἀστήρ, 1982), 129.

⁶ Βλ.: Σταύρου Γιαγκάζογλου, "Κρίση τῆς συνοδικότητος: Ἡ γραφειοκρατική ἀντίληψη τῆς ἐκκλησιολογίας καὶ τὸ πρόβλημα τῆς κοινωνίας καὶ τῆς συνοδικότητος στὴν Ἐκκλησία σήμερον", *Σαδορνοστ VIII* (2014), 121-135.

⁷ Στ' κανόνας Α' Οἰκ. Συνόδου: Ἀγαπίου καὶ Νικοδήμου, *Πηδάλιον*, 129.

⁸ Ἐπειδὴ ... τοῦτο σύνθηές ἐστίν, στ' κανόνας: *Ibid.*, 129.

⁹ Στ' καὶ ζ' κανόνες: *Ibid.*, 129-133.

¹⁰ *Ibid.*, 157.

να αυξάνεται, με αποτέλεσμα η Δ' Οικουμενική Σύνοδος (451) να απονείμει στο πρόσωπό του "τά ἴσα πρεσβεία» με τόν θρόνο της «πρεσβυτέρας Ρώμης».¹¹ Οι λόγοι ήταν προφανείς και περιγράφονται στον "κη κανόνα της Συνόδου": ο Επίσκοπος της πόλεως, που έχει τιμηθεί με Βασιλεία (αυτοκρατορική έδρα) και Σύγκλητο, πρέπει να έχει τα ἴσα πρεσβεία "τῆ πρεσβυτέρα βασιλίδι Ρώμη"¹², τα οποία ήδη απεδίδοντο στην πράξη και είχαν καταστεί αδιαμφισβήτητα.

Ο "κη κανόνας της Δ' Οικουμενικής Συνόδου" κατοχυρώνει την κανονική δικαιοδοσία του θρόνου της Κωνσταντινουπόλεως στις επαρχίες της Μικράς Ασίας, του Πόντου και της Θράκης, η οποία έγκειται κυρίως στην αρχή της χειροτονίας και κρίσεως Επισκόπων, με βάση την κανονική αρχή κατά την οποία ο κρίνων είναι το θεσμικό πρόσωπο που χειροτονεί.¹³ Ο ίδιος κανόνας αναθέτει στον Αρχιεπίσκοπο Κωνσταντινουπόλεως την αρχή της χειροτονίας των Επισκόπων "ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς" δηλ. σε περιοχές πέρα και έξω από τα κανονικά όρια των τότε επισημωτάτων θρόνων της εποχής. Φυσικά υπάρχουν και κάποιες άλλες παρεμφερείς ερμηνίες.¹⁴

Παρά τις κατά καιρούς διαφορετικές απόπειρες ερμηνείας της έκφρασης, αυτή κατανοήθηκε και κατοχυρώθηκε με την έννοια της επέκτασης της κανονικής δικαιοδοσίας του Οικουμενικού Πατριαρχείου πέρα και έξω από τα παραδοσιακά όριά του, δηλ. τις περιοχές Ασίας, Πόντου, Θράκης (και Ανατολικού Ιλλυρικού από τον 8 μ.Χ. αιώνα καί εξής). Η θέση του Αρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως ενισχύθηκε, προφανώς, έτι μάλλον με την απόδοση σε αυτόν του τίτλου Οικουμενικός από τον 6^ο μ.Χ. αιώνα και εξής.¹⁵ Όπως είναι γνωστό, η αυτοκρατορία είχε συνείδηση οικουμένης πολύ προ της εμφανίσεως του Χριστιανισμού,¹⁶ ο δε Πατριάρχης της έδρας της οικουμένης - αυτοκρατορίας έπρεπε να αποκαλείται Οικουμενικός, με όσες και όποιες συνέπειες είχε ο εν λόγω τίτλος για την περαιτέρω ανάδειξη του κύρους του.

¹¹ Κη κανόνας: Ibid., 206.

¹² Προδρόμου Ακανθόπουλου, *Κώδικας Ιερών Κανόνων (Κείμενο – Ερμηνεία – Σχόλια) και Εκκλησιαστικής Νομοθεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος* (Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 2006), 92.

¹³ Βλασίου Φειδά, *Ο θεσμός τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν*, τ. 1, *Προϋποθέσεις διαμορφώσεως τοῦ θεσμοῦ (ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τό 451)* (Αθήνα: Ἀποστολική Διακονία, 1977), 117-118.

¹⁴ Βλ.: Αθανασίη Јевтић, прев., *Свеитени канони Цркве* (Београд: Православни богословски факултет, 2005), 119; Επίσης βλ.: Ακανθόπουλου, *Κώδικας Ιερών Κανόνων*, 93. Και (ορίζουμε) μόνοι οι μητροπολίτες της διοίκησης του Πόντου και της Ασίας και της Θράκης και ακόμη και οι επίσκοποι των διοικήσεων που έχουν προαναφερθεί, οι οποίες βρίσκονται σε βαρβαρικά έθνη να χειροτονούνται από τον αγιότατο θρόνο της αγιότατης εκκλησίας της Κωνσταντινουπόλεως. Δηλαδή, ο κάθε μητροπολίτης των διοικήσεων που έχουν προαναφερθεί, μαζί με τους επισκόπους της επαρχίας, να χειροτονούν τους νέους επισκόπους της επαρχίας, όπως έχει οριστεί από τους ιερούς κανόνες' και να χειροτονούνται, όπως επώθηκε, οι μητροπολίτες των διοικήσεων που προαναφέρθηκαν από τον αρχιεπίσκοπο Κωνσταντινουπόλεως, ύστερα από ομόφωνες προτάσεις που έγιναν από τη σύνοδο, σύμφωνα με τη συνήθεια, και οι οποίες απευθύνονται σ' αυτόν.

¹⁵ Βλασίου Φειδά, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, τ. Α' (Αθήνα: Ἀποστολική Διακονία, 1994), 845.

¹⁶ Λουκ. 2, 1: Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐξῆλθε δόγμα παρά Καίσαρος Αὐγούστου ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τήν οἰκουμένην (= την αυτοκρατορία).

Στο πλαίσιο αυτό οι ιεραποστολικές Εκκλησίες εθεωρήθησαν ως κανονικά εξαρτώμενες από το Οικουμενικό Πατριαρχείο,¹⁷ το οποίο είχε το κανονικό δικαίωμα να παραχωρεί αυτοκέφαλα, να ανυψώνει σε Πατριαρχεία (Ρωσίας, Σερβίας, Βουλγαρίας κ.α.) ή να αναθέτει την κανονική εξάρτηση περιφερειών, προσωρινώς ή μονίμως, σε άλλες Εκκλησίες. Κατά τον ίδιο τρόπο, οι λεγόμενες Εκκλησίες της Διασποράς (σε Αμερική, Ευρώπη, Ασία κ.α.) ανεξαρτήτως εθνικότητας και γλώσσας, ανήκουν στην κανονική δικαιοδοσία του, παρά τις ενίοτε αντίθετες απόψεις ή ενέργειες άλλων Ορθοδόξων Εκκλησιών ή απόπειρες διαφορετικής ερμηνείας του «κη' κανόνα» της Χαλκηδόνας. Έτσι, στις 8/3/1908 το Οικουμενικό Πατριαρχείο, προβαίνοντας σε χρήση του κανονικού δικαιώματος, απεφάσισε να εκχωρήσει υπό όρους την κανονική εποπτεία των ορθοδόξων ελληνικών εκκλησιών¹⁸ της Διασποράς στην αυτοκέφαλη Εκκλησία της Ελλάδος. Η ενέργεια αυτή ήταν, προφανώς, απόλυτα σύμφωνη τόσο με το γράμμα και το πνεύμα του κη' κανόνα, όσο και με το εν γένει Κανονικό Δίκαιο της Εκκλησίας. Εφ' όσον δε το Οικουμενικό Πατριαρχείο είχε το κανονικό δικαίωμα της εκδόσεως του Τόμου, είχε και το κανονικό δικαίωμα της άρσεως του, ιδιαίτέρως αν προέκυπτε πρόβλημα παραβιάσεως των όρων της εκχωρήσεως.¹⁹

Οι λόγοι οι οποίοι φαίνεται να οδήγησαν το Οικουμενικό Πατριαρχείο στην εκχώρηση της κανονικής εποπτείας της ελληνόφωνης Ορθόδοξης Διασποράς στην αυτοκέφαλη Εκκλησία της Ελλάδος, δηλ. στην έκδοση του Τόμου του 1908, εσχετίζοντο με την δυσχερή θέση στην οποία περιήλθε το Πατριαρχείο κατά την δεύτερη περίοδο της πατριαρχίας του Ιωακείμ Γ' (1901-1912). Σχετίζονται δηλαδή με τις διάφορες δυσκολίες που εμφανίστηκαν από τον Α' Βαλκανικό Πόλεμο, με το κίνημα και την επικράτηση των Νεότουρκων και βεβαίως με την τήρηση των λεπτών ισορροπιών εκ μέρους του Φαναρίου αφ' ενός μεν προς την Αθήνα, αφ' ετέρου δε προς την τουρκική πολιτεία.

Ο Τόμος του 1908 επικαλείται επίσης και άλλους λόγους, οι οποίοι, ισχύουν, αλλά δεν αιτιολογούν επαρκώς την ανάθεση της κανονικής εποπτείας σε άλλη Εκκλησία. Σύμφωνα με το αιτιολογικό τους οι Εκκλησίες της Διασποράς δεν ιδρύθηκαν από μία συγκεκριμένη πολιτική ή εκκλησιαστική αρχή, ούτε στον ίδιο χρόνο, ούτε με βάση ένα ορισμένο πρόγραμμα, αλλά αυτόματως, από ιδιωτικής όλως πρωτοβουλίας και εκ παροίκων και μεταναστών διαφόρων προελεύσεων²⁰, με αποτέλεσμα να επικρατεί σ' αυτές η κατάλυση της κανονικής τάξης, η κανονική αστάθεια και η γενικότερη ανωμαλία. Ουσιαστικά, ήταν ανεξάρτητες και αυτοδιοικήτες και άλλες ανεγνώριζαν ως εκκλησιαστική αρχή το Οικουμενικό Πατριαρχείο, άλλες την Εκκλησία της Ελλάδος και άλλες ανεγνώριζαν άλλοτε τη μία και άλλοτε την άλλη αρχή

¹⁷ Γεωργίου Θεοδοσόπουλου, "Η Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής: Κοινωνιολογική και ιστορική προσέγγιση" (Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2012), 305-310.

¹⁸ *Πατριαρχικός και Συνοδικός Τόμος* (Αθήνα, 8.3.1908). Περί τῶν ἐν τῇ Διασπορᾷ Ὀρθοδόξων Ἑλληνικῶν Ἐκκλησιῶν. Βλ.: Θεόκλητου Στράγκα, *Ἐκκλησίας Ἑλλάδος Ἱστορία ἐκ πηγῶν ἀμειψῶν 1817-1967*, τ. Α', (Αθήνα: χ.ε., 1969), 550.

¹⁹ Σχετικά με τις δύο πράξεις, Βλ.: Βαρνάβα Τζωρτζάτου, "Ἡ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος ὑπαγωγή τῶν ἐν διασπορᾷ Ἑλληνικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ἀνάκλησις αὐτῆς", *Θεολογία* 48 (1977), 21-32.

²⁰ *Πατριαρχικός και Συνοδικός Τόμος*, 549.

ή ανεγνώριζαν ως αρχή άλλες Ορθόδοξες Εκκλησίες.²¹ Η γενικότερη αοριστία και ελευθερία²² προκαλούσε πολλά επιμέρους προβλήματα, με επιπτώσεις την κατάλυση της σύμπνοιας και της ενότητας και τη βλάβη των πιστών των ως άνω Εκκλησιών.

Ακριβώς αυτά τα προβλήματα επιχειρεί να θεραπεύσει ο Τόμος του 1908, με βάση την αποκατάσταση της κανονικής τάξης. Το κείμενο σαφώς αναφέρεται στα κανονικά δικαιώματα του Οικουμενικού Πατριαρχείου εν τοῖς βαρβαρικοῖς²³, καθώς και σε σχετικές διαβουλεύσεις που είχαν προηγηθεί με την Εκκλησία της Ελλάδος.²⁴ Η εκχώρηση γίνεται με τους κατωτέρω πέντε εκκλησιαστικούς όρους: α) Από την Εκκλησία της Ελλάδος θα πρέπει να ορισθεί ένας Αρχιερέας, που θα έχει την πνευματική εποπτεία και διακυβέρνηση των εν λόγω Εκκλησιών και θα τις επισκέπτεται τακτικά. β) Ο Αρχιερέας αυτός, που μπορεί να προέρχεται και από τους Αρχιερείς του κλίματος του Οικουμενικού Θρόνου, θα επισκέπτεται τον Πατριάρχη και θα λαμβάνει την ευλογία του, καθώς και το άγιο Μύρο για τις ανάγκες των ανωτέρω Εκκλησιών. γ) Σε κάθε Θεία Λειτουργία στις παροικίες της Διασποράς θα μνημονεύεται εκφώνως το όνομα του Οικουμενικού Πατριάρχου. δ) Οι Ιερείς θα εκλέγονται από τις ίδιες τις παροικίες, αλλά θα διορίζονται από την Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Ελλάδος, όσοι δε εξ αυτών εξαρτώνται από άλλη εκκλησιαστική αρχή, οφείλουν να λάβουν απολυτήριο απ' αυτήν και να εφοδιασθούν με διοριστήριο έγγραφο της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος. ε) Κάθε Εκκλησία της Διασποράς οφείλει να καταβάλλει στο Οικουμενικό Πατριαρχείο χρηματικό ποσό, κατά την προαίρεσή της, σε ένδειξη συνάφειας, ενότητας και σεβασμού.²⁵

Ο Τόμος, όμως, του 1908 είχε ένα σοβαρό πρόβλημα, που ίσως δεν ήταν ιδιαίτερα αντιληπτό την εποχή της έκδοσής του. Θα μπορούσε να προκαλέσει τεράστια προβλήματα στο μέλλον, να ακυρώσει τα δικαιώματα και τις κανονικές διεκδικήσεις του Οικουμενικού Πατριαρχείου στη Διασπορά και να αποβεί αιτία κατάλυσης της νομο-κανονικής τάξης: διετύπωνε λόγο μόνον περί Ορθοδόξων ελληνικών εκκλησιών²⁶ και όχι περί όλων των Εκκλησιών της Διασποράς, ανεξαρτήτως εθνικότητας και γλώσσας. Τούτο παρείχε, προφανώς, την αφορμή σε άλλες Ορθόδοξες Εκκλησί-

²¹ Ibid.

²² Ibid.

²³ Εϋδηλον γάρ οὔτε ἡ ὑπό τοῦ καθ' ἡμᾶς Πατριαρχικοῦ Θρόνου εἰς τό αὐτοκέφαλον ἀναχθεῖσα μετὰ καθωρισμένων ὁρίων ἀγιωτάτη Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος οὔτε ἄλλη τις Ἐκκλησία ἢ θρόνος ἠδύνατο δή-που κανονικῶς πέραν τῶν ὁρίων τῆς οἰκείας περιφερείας ἐπεκτεῖναι τήν ἑαυτοῦ ἐξουσίαν, πλὴν γε τοῦ καθ' ἡμᾶς Ἀγιωτάτου Ἀποστολικοῦ καὶ Πατριαρχικοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, ἀπό τε τοῦ κεχορηγημένου αὐτῷ προνομίου τοῦ χειροτονεῖν τοὺς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς καὶ πέραν δηλοῦν τῶν καθωρισμένων ἐκκλησιαστικῶν περιφερειῶν ἐπισκόπους καὶ ἀπό τῶν ἑαυτοῦ πρεσβείων εὐλόγως δικαιουμένου τήν ὑστάτην ἀσκεῖν ἐπὶ τῶν εἰρήμενων ἐν τῇ ξένη ἐκκλησιῶν πνευματικὴν προστασίαν. Ὡς δὴ καὶ νῦν ποιούμεν ... περὶ τῶν ἔξω τῶν καθωρισμένων ὁρίων τῶν ἐπὶ μέρους αὐτοκεφάλων ἐκκλησιαστικῶν περιφερειῶν διεσπαρμένων ... ὀρθοδόξων ἐλληνικῶν ἐκκλησιῶν. Βλέπω: Ibid., 547-548).

²⁴ Ἰκανῶν ἐσχάτως μάλιστα μεταξύ τοῦ καθ' ἡμᾶς Ἀγιωτάτου Πατριαρχικοῦ Θρόνου καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος περὶ τούτου ἀνταλλαγέντων. Βλέπω: Ibid., 550.

²⁵ Ibid., 549.

²⁶ Ibid., 550-551.

ες, με πρώτη την Ρωσική, διαπνεόμενες από εθνοφυλετικές τάσεις, να επιχειρήσουν αντικανονική διείσδυση στην δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου σε περιοχές της Ορθοδόξου Διασποράς, ιδρύοντας εθνικές Εκκλησίες (Επισκοπές ή Μητροπόλεις), όπως και έγινε.²⁷

Το ενδεχόμενο αυτό ήταν ιδιαίτερα πιθανό αν αναλογισθεί κάποιος ότι από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα είχε αρχίσει να εμφανίζεται μεταξύ των Ορθοδόξων Εκκλησιών, κυρίως, στα Βαλκάνια και αλλού το πρόβλημα του εθνοφυλετισμού, με αποτέλεσμα η Μεγάλη Σύνοδος στην Κωνσταντινούπολη το έτος 1872, η οποία συνήλθε για την αντιμετώπιση του Βουλγαρικού ζητήματος, το οποίο είχε ταλανίσει και τους Σέρβους,²⁸ να καταδικάσει σαφώς και κατηγορηματικώς τον φυλετισμό.²⁹ Φυλετισμός ή εθνοφυλετισμός στον χώρο της Εκκλησίας είναι το φαινόμενο κατά το οποίο η εθνική ταυτότητα (τα κοινά ήθη,³⁰ ή η κοινή παιδεία) εξαιρείται υπεράνω της χριστιανικής (της ιδιότητας του μέλους της Εκκλησίας του Χριστού), με επιπτώσεις την αποδοχή των ομοφύλων και την απόρριψη των ετεροφύλων Ορθοδόξων, την απαίτηση εκκλησιαστικών ποιμένων αποκλειστικά από την ίδια φυλή, την ύπαρξη πολλών ποιμένων (Επισκόπων) στον ίδιο τόπο, την επέκταση της δικαιοδοσίας Ορθοδόξων Επισκόπων (Πατριαρχών, Μητροπολιτών) έξω από τα κανονικά όριά τους σε ομόφυλα και ομόγλωσσα ποιμνία. Με αυτήν την έννοια, ο φυλετισμός αντίκειται σαφώς στο Ευαγγέλιο, αφού ο Χριστός πάντας ανθρώπους θέλει σωθῆναι,³¹ έδωκε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν³² (=όλων) και ενώπιόν Του ᾽οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὐδέ Ἕλλην, ἀλλὰ πάντες γὰρ ὑμεῖς εἶς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.³³

Η Εκκλησία της Ελλάδος εδέχθη τον Τόμο, οστόσο, για μια δεκαετία κανένα σημαντικό βήμα δεν είχε γίνει για την εφαρμογή του, προφανώς λόγω της πολιτικής

²⁷ Παρά το ότι εκείνη την περίοδο η Ορθόδοξη Ρωσική Εκκλησία εδίδεκε από το κομμουνιστικό καθεστώς, εντούτοις ενήργησε αντικανονικά και αντιεκκλησιολογικά. Ο προκαθήμενος της Ρωσικής Εκκλησίας, Πατριάρχης Τύχων, μη σεβόμενος το ύψιστο κανονικό δικαίωμα του Οικουμενικού Πατριαρχείου σχετικά με την εκκλησιαστική διοίκηση και διαποίμανση υπ' αυτού και μόνον της Ορθόδοξης Διασποράς, ώθησε τους Ορθόδοξους Ρώσους της Διασποράς από το έτος 1920 στην συγκρότηση Υπερόριου Ορθοδόξου Ρωσικής Εκκλησίας, η οποία εγκατεστάθη και δημιούργησε όλως αντικανονική Σύνοδο στο Κάρλοβατς της Σερβίας. Η Σύνοδος αυτή τελούσε υπό την προεδρία του Μητροπολίτη Χαρκόβου Αντώνιου. Αργότερα, το 1927, στην λεγόμενη Υπερόρια Ρωσική Εκκλησία του Κάρλοβατς επήλθε ρήξη και πλην αυτής, η οποία αυτοχαρακτηρίσθη ως η μόνη αληθινή Ορθόδοξη Ρωσική Εκκλησία, ιδρύθη η αντικανονική Εκκλησία των Ρωσικών εν Αμερική Παροικιών και εκείνη των Ρωσικών Ορθοδόξων Παροικιών εν Δυτική Ευρώπη με έδρα το Παρίσι και υπό τον Μητροπολίτη Ευλόγιο.

²⁸ Γεωργίου Νεκταρίου Λόη, *Ιστορία της Σερβίας: Πολιτική και Εκκλησιαστική* (Αθήνα: Έννοια, 2017), 502-509.

²⁹ Αποκηρύττομεν κατακρίνοντες και καταδικάζοντες τόν φυλετισμόν, τουτέστι τās φυλετικές διακρίσεις και τās ἔθνικās ἔρεις και ζήλους και διχοστασίας ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίᾳ. Ὅρος τῆς ἁγίας και μεγάλης συνόδου, τῆς ἐν Κων/πόλει συγκροτηθείσης ἐν ἔτει 1872.

³⁰ Το ὄμαιμον, το ὁμόγλωσσον, το ὁμόθηρσκον και το ὁμότροπον, κατά τον Ηρόδοτο. Βλ.: Ἡροδότου, *Ὀυρανία* (Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, 2002), 144.

³¹ Α' Τιμ. 2, 4.

³² Ματθ. 20, 28.

³³ Γαλ. 3, 28.

αστάθειας στην χώρα μεταξύ των ετών 1908-1918, με δεκατέσσερις (14) διαφορετικούς σχηματισμούς κυβερνήσεων, με τη δολοφονία του Βασιλιά Γεωργίου Α' (1913), την έκπτωση του Κωνσταντίνου Β' από τον θρόνο και την άνοδο του Αλεξάνδρου (1917), την συμμετοχή της Ελλάδος στον Β' Βαλκανικό (1913-1914) και στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο (1914-1918), το κίνημα του Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη (1916) κ.α.³⁴ Μέσα σ' αυτό το πολιτικό κλίμα, η κυβέρνηση Βενιζέλου απεμάκρυνε τον Θεόκλητο Μηνόπουλο από το Μητροπολιτικό θρόνο των Αθηνών (1917) και επέβαλε στην θέση του τον Μητροπολίτη Κιτίου της Κύπρου Μελέτιο Μεταξάκη.³⁵

Ο Μελέτιος ενδιαφέρθη όντως για την εφαρμογή του Τόμου, ιδρύοντας την Αρχιεπισκοπή Αμερικής (1918) και αποστέλλοντας Επίσκοπο στη Νέα Υόρκη για να οργανώσει τις εκεί παροικίες.³⁶ Όμως, η νέα κυβέρνηση του 1920 τον ανάγκασε να εγκαταλείψει τον θρόνο και να καταφύγει στην Αμερική, όπου με τον ήδη εκεί ευρισκόμενο Επίσκοπο Αλέξανδρο ανεκήρυξε την ανεξαρτησία της Αρχιεπισκοπής Αμερικής από την Εκκλησία της Ελλάδος (1921). Ένας εκκλησιαστικός διχασμός ήταν ήδη σέ εξέλιξη - μεταφορά του εθνικού διχασμού στον χώρο της Εκκλησίας.

Ενώ συνέβαιναν αυτά και τη στιγμή που η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος κατεδίκασε τον Μελέτιο Μεταξάκη για αντικανονική άνοδο στον θρόνο των Αθηνών και πρόκληση σχίσματος στην Διασπορά (22/12/1921), ο Μελέτιος είχε ήδη εκλεγεί Οικουμενικός Πατριάρχης (25/11/1921), μέσω μίας αμφιβόλου κανονικής εγκυρότητας εκλογικής διαδικασίας.³⁷ Ο ίδιος, ευρισκόμενος στην Αμερική, απεδέ-

³⁴ Νικολάου Ντάλντα, *Η Ορθοδοξία στον 20^ο αιώνα*. Η Ορθόδοξη Διασπορά στη Δύση, τ. Α' (Πάτρα: Ε.Α.Π., 2001), 39.

³⁵ Ο χαρισματικός Ιεράρχης Μελέτιος Μεταξάκης, υπήρξε από τις σημαντικότερες προσωπικότητες του 20^{ου} αιώνα. Ήταν ένας Ιεράρχης οργανωτικός με ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα πολιτικά και εθνικά ζητήματα της εποχής του. Εγεννήθη στον Παρσά του Λασιθίου Κρήτης. Το έτος 1889 φοίτησε στην Ιερατική Σχολή των Ιεροσολύμων. Διάκονος χειροτονήθη το έτος 1891 συνεχίζοντας παράλληλα τις σπουδές του. Από το 1903 έως το 1909 ήταν Αρχιγραμματέας του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων και εκπρόσωπος του Πατριάρχη στην Αλεξάνδρεια, στην Κωνσταντινούπολη, στην Ρωσία, στην Κύπρο κ.α. Το έτος 1910 εξελέγη Μητροπολίτης Κιτίου στην Κύπρο. Το έτος 1918 εξελέγη Μητροπολίτης Αθηνών. Όμως με βασιλικό διάταγμα απομακρύνεται από τον θρόνο των Αθηνών και μεταβαίνει στην Αμερική (Φεβρουάριο 1921). Εκεί οργανώνει τον απόδημο Ελληνισμό και μαθαίνει την εκλογή του στον Πατριαρχικό θρόνο της Κωνσταντινούπολεως (25/11/1921). Η ενθρόνισή του συμπίπτει με την περίοδο των επιτυχιών και προσδοκιών της Μικρασιατικής εκστρατείας (1/1922). Όμως λίγο αργότερα επέρχεται η μεγάλη καταστροφή και η παραμονή του στην Κωνσταντινούπολη δεν ήταν εφικτή. Έτσι παραιτείται, εγκαταλείπει την Πόλη και στις 10 Ιουλίου 1923 μετακομίζει στο Άγιον Όρος. Το έτος 1926, ενώ ευρίσκεται στην Κηφισιά, εκλέγεται Πατριάρχης Αλεξανδρείας. Η προσφορά του υπήρξε τεράστια, κυρίως για τον μείζονα Ελληνισμό. Σχ. βλ.: Ανδρέα Νανάκη, "Η χρεία του Οικουμενικού Θρόνου καί ή εκλογή Μελετίου Μεταξάκη" (Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 1991); Έμμανουήλ Καραγεωργίου, *Ο Μελέτιος Μεταξάκης ως μητροπολίτης Αθηνών* (Θεσσαλονίκη: Πουρνάρας, 2008).

³⁶ βλ.: Βασιλείου Κουκουσά, *Η Ορθόδοξη Εκκλησία στην Αμερική η ανασκόπηση του Εκκλησιαστικού και κοινωνικού βίου μέσα από τις πηγές* (Θεσσαλονίκη: Ostracon Publishing, 2014).

³⁷ Χρήστου Ανδρούτσου, *Η εκλογή του Μητροπολίτου Μελετίου Μεταξάκη κανονικώς καί κατά τούς γενικούς κανονισμούς εξέταζόμενη. Μελέται καί διατριβαί*, τ. Α' (Θεσσαλονίκη: Ρηγόπουλος, 1964), 140-142.

χθη την εκλογή, η οποία του ανευκρινήθηκε τηλεγραφικώς. Οι νέες εξελίξεις άνοιγαν πλέον τον δρόμο για την άρση του Τόμου του 1908.

Η άρση του Τόμου ήταν πλέον μονόδρομος μετά την άνοδο στον Οικουμενικό θρόνο του Μελετίου. Ήδη, όπως αναφέραμε, η Αρχιεπισκοπή Αμερικής είχε αυτοανακηρυχθεί ανεξάρτητη από την Εκκλησία της Ελλάδος, με την συμβολή του Μελετίου. Ο νέος Πατριάρχης είχε άμεση αντίληψη της κατάστασης που επικρατούσε στην Ορθόδοξη Διασπορά και ήταν πεπεισμένος ότι η οργάνωση των εκεί Εκκλησιών με βάση τις επιταγές του Τόμου του 1908 ήταν εντελώς αναποτελεσματική. Η άρση του Τόμου έγινε με την Πατριαρχική και Συνοδική Πράξη του 1922, σύμφωνα με την οποία η Μεγάλη του Χριστού Εκκλησία α) αίρει και άκυροί την απόφαση περί έκχωρήσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τοῦ δικαιώματος τῆς διακυβερνήσεως τῶν ἐν τῇ διασπορᾷ Ὀρθοδόξων Ἑλληνικῶν Παροικιῶν μετά πασῶν τῶν συναφῶν τῇ ἀποφάσει ταύτης παραχωρήσεων τῶν ἀναγραφομένων ἐν τῷ διαληφθέντι Τόμῳ³⁸ και β) "ἀποκαθίστησι ... πλήρη καὶ ἀκέραια τὰ κανονικά κυριαρχικά αὐτῆς δικαιώματα τῆς ἀμέσου ἐποπτείας καὶ διακυβερνήσεως ἐπὶ πασῶν ἀνεξαιρέτως τῶν ἔξω τῶν ὁρίων ἐκάστης ἐπὶ μέρους Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας ἐν τε Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀμερικῇ καὶ ἀλλαγῶν εὐρισκομένων Ὀρθοδόξων Παροικιῶν, ὑπάγουσα καὶ αὐτὴς αὐτάς ὑπὸ τὴν ἄμεσον αὐτῆς ἐκκλησιαστικὴν ἐξάρτησιν καὶ χειραγωγίαν".³⁹

Η Πράξη αναφέρεται στον προσωρινό χαρακτήρα του Τόμου του 1908 (ἐκ λόγων προνοίας διὰ τὰς καιρικὰς περιστάσεις, ὁ τῆς καιρικῆς ἐκείνης οἰκονομίας σκοπὸς οὐχ εὐδῶται, διὰ λόγους δὲ καιρικῆς ἀνάγκης καὶ οἰκονομίας⁴⁰) καθώς και στη διατήρηση της υπάτης δικαιοδοσίας καὶ εὐθύνης⁴¹ του Πατριαρχείου ἐπὶ τῶν παροικιῶν τῆς Διασποράς, ὅποια ἐκχωρήθη κατ' οἰκονομίαν καὶ ὑπὸ τύπον ἐντολῆς⁴² στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος. Ὡς λόγοι ἀρσεως τοῦ Τόμου ἀναφέρονται: α) τὸ ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος ἐκχωρήσεως ... τοῦ δικαιώματος τῆς διοικήσεως τῶν ἐν τῇ διασπορᾷ Ὀρθοδόξων Ἑλληνικῶν Παροικιῶν οὐκ εὐδῶθη, β) τὸ ὅτι οὐκ ἐτηρήθησαν οὐδὲ ἐξετελέσθησαν οἱ ὅροι τῆς ἐκχωρήσεως, γ) τὸ ὅτι, ἐκλιπουσῶν ἤδη τῶν ἀπὸ τῶν καιρικῶν περιστάσεων ἀφορμῶν, συνεχέλιπε καὶ ὁ ἀπ' αὐτῶν σοβαρὸς λόγος ὁ εἰς τὴν κατ' οἰκονομίαν διευθέτησιν ἐκείνην ἀγαθῶν και δ) τὸ ὅτι ἐκ τῆς ἐκχωρήσεως ποικίλη προέκυψε κανονικὴ ἀνωμαλία τὴν ἐνότητα διαταράττουσα τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως.⁴³

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἀρχικὰ ἀντέδρασε στὴν ἀρση τοῦ Τόμου, συνεχίζοντας νὰ παρεμβαίνει σε υποθέσεις τῶν παροικιῶν τῆς Διασποράς. Τελικὰ, ὅμως, δύο ἔτη ἀργότερα (16/5/1924) καὶ μετὰ ἀπὸ πρόταση τῆς τότε Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἀπε-

³⁸ Πράξις Πατριαρχική καὶ Συνοδική (Κων/πολις, 1.3.1922). Ἄρσεως καὶ ἀκυρώσεως τοῦ προεκκεδομένου Πατριαρχικοῦ καὶ Συνοδικοῦ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 8 Μαρτίου 1908. βλ.: *Τόμος περὶ τῶν ἐν τῇ Διασπορᾷ Ἐκκλησιῶν: Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια* (Κων/πολις: ἔτ. ΜΘ), 11.4.1922), 2.

³⁹ Πράξις, 2.

⁴⁰ Ibid., 1.

⁴¹ Ibid.

⁴² Ibid., 2.

⁴³ Ibid.

φάσισε να αποδεχθεί την Πατριαρχική και Συνοδική Πράξη του 1922 επί Αρχιεπισκόπου Αθηνών Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου (1923-1938).⁴⁴ Έτσι ελύθη το ζήτημα της Ορθοδόξου Διασποράς ως πρόβλημα μεταξύ Οικουμενικού Πατριαρχείου και Εκκλησίας της Ελλάδος, δεν ελύθη, όμως, ως γενικότερο πρόβλημα της Ορθοδόξου Εκκλησίας.

Συμπεράσματα

Στο πλαίσιο των εγχειρημάτων του Οικουμενικού Πατριαρχείου να επιβάλλει την κανονική δικαιοδοσία του, όπως αυτή απορρέει από το γράμμα και το πνεύμα του κη' κανόνα της Δ' Οικουμενικής Συνόδου, στις Εκκλησίες της Διασποράς, εντάσσεται τόσο η έκδοση του Πατριαρχικού και Συνοδικού Τόμου του 1908, όσο και η άρση αυτού με την Πατριαρχική και Συνοδική Πράξη του 1922. Για συγκεκριμένους λόγους το Πατριαρχείο θέλησε να εκχωρήσει το κανονικό δικαίωμά του επί των Εκκλησιών αυτών στην Εκκλησία της Ελλάδος, ίσως επειδή εκείνες, αποτελούμενες κατά συντριπτική πλειοψηφία από Έλληνες μετανάστες, ησθάνοντο μεγαλύτερη την εγγύτητα προς αυτήν, με αποτέλεσμα η εξάρτηση από το Πατριαρχείο να ήταν για την εποχή πρακτικώς ουτοπική, ίσως επειδή, λόγω της εμπερίστατης κατάστασης του Πατριαρχείου, ήταν μη εφικτή η πρακτική εξάσκηση των κυριαρχικών δικαιωμάτων του, ίσως για άλλους λόγους που δεν γνωρίζουμε. Πάντως, και μ' αυτή την ενέργειά του το Οικουμενικό Πατριαρχείο είχε την ευκαιρία να διακηρύξει προς κάθε κατεύθυνση ότι ούτε άλλη τις Εκκλησία ή θρόνος ή δύνατο δήπου κανονικῶς πέραν τῶν ὀρίων τῆς οἰκείας περιφερείας ἐπεκτεῖναι τὴν ἑαυτοῦ ἐξουσίαν, πλὴν γε τοῦ καθ' ἡμᾶς Ἀγιωτάτου Ἀποστολικοῦ καὶ Πατριαρχικοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου.⁴⁵

Η άρση του Τόμου κατέστη αναγκαία, αφ' ενός μεν, εξ αιτίας της δυνατότητος εθνοφυλετικής ερμηνείας του, αφ' ετέρου δε, λόγω των προθέσεων του Οικουμενικού Πατριαρχείου να ασκεί άμεσα την διοίκηση στις Εκκλησίες της Διασποράς. Από τα κείμενα δεν είναι σαφές αν διεδραμάτισε ιδιαίτερον ρόλο ο πρώτος λόγος. Εξ όσων όμως γνωρίζουμε, φαίνεται ότι ο κυριότερος λόγος της άρσεως του Τόμου ήταν η έντονη προσωπικότητα του Πατριάρχου Μελετίου, ο οποίος αποπειράθη να αναδείξει το κύρος της υπ' αυτόν πρωτοθρόνου Εκκλησίας, να ισχυροποιήσει τα κυριαρχικά δικαιώματά της και να λύσει το γενικότερο πρόβλημα της Ορθοδόξου Διασποράς.

Βέβαια, το πρόβλημα δεν ελύθη και σήμερα είναι δεδομένη πραγματικότητα το αντικανονικό φαινόμενο της υπάρξεως πολλών Επισκόπων στον ίδιο τόπο.⁴⁶ Πλην όμως (τουλάχιστον μετά την άρση του Τόμου του 1908), κανείς δεν νομιμοποιείται να ισχυρίζεται ότι το Οικουμενικό Πατριαρχείο αποτελεί αιτία του προβλήματος ή ότι πρώτο εκείνο δίδαξε την αντικανονικότητα.

⁴⁴ Ντάλντα, *Η Ορθοδοξία στον 20^ο αιώνα*, 45.

⁴⁵ *Πατριαρχικός καὶ Συνοδικός Τόμος*, 549.

⁴⁶ Η' κανόνας Α' Οικ. Συνόδου και ιβ' κανόνας Δ' Οικ. Συνόδου: Ἀγαπίου και Νικοδήμου, *Πηδάλιον*, 133, 195.

Βιβλιογραφία

Πηγές:

Ίγνάτιος Αντιοχείας. "Μαγνησιεύσιν". *Υ ΒΕΠΕΣ*. Αθήναις: ΦΕΚ, 1997, τ. 2

Ίγνάτιος Αντιοχείας, "Πρός Ἐφεσίους". *Υ ΒΕΠΕΣ*. Αθήναις: ΦΕΚ, 1997, τ. 2

Ίγνάτιος Αντιοχείας, "Μαγνησιεύσιν". *Υ ΒΕΠΕΣ*. Αθήναις: ΦΕΚ, 1997, τ. 2

Πατριαρχικός καί Συνοδικός Τόμος. Αθήναι, 8.3.1908.

Πρᾶξις Πατριαρχική καί Συνοδική. Κων/πολις, 1.3.1922.

Τόμος περί τῶν ἐν τῇ Διασπορᾷ Ἐκκλησιῶν: Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια. Κων/πολις: ἔτ. ΜΘ', 11.4.1922.

Βοηθήματα:

Ανδρούτσου, Χρήστου. *Ἡ ἐκλογή τοῦ Μητροπολίτου Μελετίου Μεταξάκη κανονικῶς καί κατά τοὺς γενικούς κανονισμοὺς ἐξεταζόμενῃ. Μελέται καί διατριβαί*. Τ. Α'. Θεσσαλονίκη: Ρηγόπουλος, 1964.

Ἀγαπίου Ἱερομονάχου καὶ Νικοδήμου Μοναχοῦ. *Πηδάλιον τῆς νοητῆς νηός τῆς Μιᾶς Ἁγίας Καθολικῆς καί Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας*. Αθήναι: Ἀστήρ, 1982.

Ακανθόπουλου, Προδρόμου. *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων (Κείμενο – Ἑρμηνεία – Σχόλια) καὶ Ἐκκλησιαστικῆς Νομοθεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 2006.

Γιαγκάζογλου, Σταύρου. "Κρίση τῆς συνοδικότητος: Ἡ γραφειοκρατικὴ ἀντίληψη τῆς ἐκκλησιολογίας καὶ τὸ πρόβλημα τῆς κοινωνίας καὶ τῆς συνοδικότητος στὴν Ἐκκλησία σήμερα". *Саборност VIII* (2014): 121-135.

Ζηζιούλα, Ἰωάννη. *Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Θεῷ Ἐὐχαριστίᾳ καὶ τῷ Ἐπισκόπῳ κατά τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας*. Αθήναις: Γρηγόρης, 1990.

Јевтић, Атанасије, прев. *Свештени канони Цркве*. Београд: Православни догословски факултет, 2005.

Καραγεωργούδη, Ἐμμανουήλ. *Ὁ Μελέτιος Μεταξάκης ὡς μητροπολίτης Ἀθηνῶν*. Θεσσαλονίκη: Πουρνάρας, 2008.

Κουκουσά, Βασιλείου. *Ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία στὴν Ἀμερικὴ ἢ ἀνασκόπηση τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου μέσα ἀπὸ τὶς πηγές*. Θεσσαλονίκη: Ostrakon Publishing, 2014.

Λόη, Γεωργίου Νεκταρίου. *Ἱστορία τῆς Σερβίας: Πολιτικὴ καὶ Ἐκκλησιαστικὴ*. Αθήνα: Ἐννοια, 2017.

Νανάκη, Ἀνδρέα. "Ἡ χρεία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καὶ ἡ ἐκλογή Μελετίου Μεταξάκη". Διδακτορικὴ Διατριβή, Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, 1991.

Ντάλντα, Νικολάου. *Ἡ Ὀρθοδοξία στὸν 20ο αἰῶνα. Ἡ Ὀρθόδοξη Διασπορά στὴ Δύση*. Τ. Α'. Πάτρα: Ε.Α.Π., 2001.

Στράγκα, Θεόκλητου. *Ἐκκλησίας Ἑλλάδος Ἱστορία ἐκ πηγῶν ἀψευδῶν 1817-1967*. Τ. Α'. Αθήναι: χ.ε., 1969.

Τζωρτζάτου, Βαρνάβα. "Ἡ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος ὑπαγωγή τῶν ἐν διασπορᾷ Ἑλληνικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ἀνάκλησις αὐτῆς". *Θεολογία* 48 (1977): 21-32.

Θεοδοσόπουλου, Γεωργίου. "Ἡ Ἑλληνικὴ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία στις Ἡνωμένες Πολιτείες της Ἀμερικής: Κοινωνιολογικὴ καὶ ἱστορικὴ προσέγγιση". Διδακτορικὴ Διατριβή, Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2012.

Ἡροδότου, *Οὐρανία*. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, 2002.

Φειδᾶ, Βλασίου. *Ὁ θεσμός τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν*. Τ. 1, *Προϋποθέσεις διαμορφώσεως τοῦ θεσμοῦ (ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τὸ 451)*. Ἀθήναι: Ἀποστολικὴ Διακονία, 1977.

Φειδᾶ, Βλασίου. *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*. Τ. Α'. Ἀθήναι: Ἀποστολικὴ Διακονία, 1994.

**ЕКЛИСИОЛОГИЈА ДИЈАСПОРЕ:
СЛУЧАЈ ДОДЕЉИВАЊА (1908) И ОДУЗИМАЊА (1922)
КАНОНСКОГ НАДЗОРА ПРАВОСЛАВНЕ ДИЈАСПОРЕ
ГРЧКОГ ГОВОРНОГ ПОДРУЧЈА ЦРКВИ ГРЧКЕ
ОД СТРАНЕ ВАСЕЉЕНСКЕ ПАТРИЈАРШИЈЕ**

Георгиос Нектариос Лоис

Аристотелов универзитет у Солуну, Теолошки факултет

lois.georgios@ac.eap.gr

Резиме: Питање јединствене канонске организације дијаспоре једно је од отворених питања које оптерећују унутрашњу организацију Православне Цркве данас. Савремена организација православне дијаспоре, посебно у хетеродоксним или хетерорелигиозним срединама (Америка, Европа, Азија, Африка, итд.), током 19. и 20. века, изведена је на основу темељних еклисиолошких и канонских принципа и предања Православне Цркве. Наравно, дијаспора се не може разумети само у случају постојања православних досељеника у неправославним земљама, већ и њеног мисионарског присуства у овим земљама. Свака православна, национално оријентисана заједница окупља се око свог Епископа, што резултира промоцијом националних обележја, циљева и задатака. Преовладавајућа организација православне дијаспоре по националном кључу за последицу има недостатак осећаја заједништва између православних верника различитих националности, што води ка слабљењу, па и непостојаности јединства Православне Цркве у дијаспори. При томе очигледан је парадокс да, иако су све помесне православне цркве своју дијаспору организовале сагласно православном еклисиолошком и канонском предању, имамо евидентно неканонску орагинозовану дијаспору. У једном граду имамо више епископа различитих црквених јурисдикција. Дакле, ишло се канонским путем, а стигло се до сасвим неканонске организације дијаспоре.

Наведено питање настало је, с једне стране као резултат канонских права старијих и новијих православних патријаршија (цариградске, антиохијске, московске и других) ван њихових традиционалних канонских граница, а са друге стране, као резултат појава феномена етнофилетизма у Цркви у 19. веку, који је осудио велики Цариградски Сабор 1872, а поводом Бугарске егзархије. Стога се у овом раду бавимо сегментом овог сложеног проблема – питањем додељивања (Томос, 1908), а потом и одузимања (Акт, 1922) канонског надзора над јелинофонном православном дијаспором аутокефалној Грчкој православној цркви од стране Васељенске патријаршије. Анализом ова два документа ближе су одређени историјски и канонски услови епохе у којој су објављени, као и значај улоге Васељенске патријаршије у организацији свеправославне дијаспоре.

Кључне речи: Том 1908, Акт 1922, дијаспора, Васељенска Патријаршија, Мелетиос Метаксакис.

Примљено: 30.3.2023.

Прихваћено: 4.7.2023.